

DE 'LEGE' PLAATS (3):

OVER DE VORM VAN WAARHEID, BRON VAN VERTROUWEN

Ik zou jullie vandaag willen spreken over “Waarheid”. Het woord is taboe, het wekt weerstand. Teveel hadden in het verleden religies en ideologieën “De Waarheid” in bezit. Mij werd in eigen kring voorgesteld te spreken over waarachtigheid, het echte, het authentieke, het ware. Ik zeg vandaag “Waarheid”, niet “De Waarheid”. Ik ga op zoek hoe haar te vinden: Onkreukbare woorden, waar ben je?

Waarheid is vandaag, in het post-truth-tijdperk, de tijd waarin, tot verstomming van sommigen, de “feiten” er niet meer toe doen. Vandaag in De Lier is ze de “lege plaats”. En de vraag is: moet die lege plaats gevuld of open gehouden worden? Of misschien: moet ze een vorm krijgen en wie zal dat doen, wie mag dat, wie kan dat?

In de niet-wereldvreemde wereld, onze dagdagelijkse wereld, leidt het verlies van respect voor correcte feiten als basis voor onze omgang met mekaar tot een angstwekkend verlies aan vertrouwen. Zo kwam er dus in de media een levendige uitwisseling van ideeën tot stand op zoek naar de wegen tot “Waarheid”. Rector Rik Torfs zag twee wegen: de wetenschappelijke en de religieus-kunstzinnige, die complementair zijn en waarvan de methodieken onderling volledig verschillend zijn. In reactie hierop zag prof. Etienne Vermeersch, zichzelf en de Jesuïeten getrouw, er slechts één: de rationeel-wetenschappelijke weg.

Ondanks hun intellectuele excellentie durf ik toch een andere benadering van waarheidsvinding voorstellen, uitgaande overigens van wat ieders humane ervaring kan zijn.

Twee verhalen:

Ik zag onlangs een reportage over een Joodse man Walter Benjamin, slachtoffer van de aanslag in Zaventem, en een moslim genaamd Hassan Elouafi. De Joodse man had één afgerukt been en het ander been zwaargekwetst maar was overigens goed bewust. De moslim ging, tegen alle heersende paniek in, bij hem neerzitten tot Benjamin in veiligheid was gebracht. Hij liep niet weg, bovendien ging hij zitten, op het niveau van de gekwetste. Hij “kon” blijkbaar niet anders. Een betere versie van het verhaal van de barmhartige Samaritaan kan ik niet bedenken. Het resultaat is indrukwekkend, voor beide betrokkenen ook op de lange termijn, enerzijds voor de verwerking van het extreme trauma en anderzijds met het ontstaan van een intense nieuwe vriendschap. Mag ik hier een ervaring te hebben van “Waarheid” in zijn vrijwel perfecte vorm?

Wie het verslag van een vader en zijn driejarig zoontje, van Chinese afkomst, na de aanslagen te Parijs heeft gezien, bij de bloemen en kaarsen op de Place de la République, herinnert zich wellicht het gesprek tussen beide. Het jongetje is bang dat het gezin van vreemde origine gevaar loopt en zal moeten verhuizen. Hij stelt, met de rationele wijsheid van een driejarige, dat de bloemen en kaarsen

weinig zullen uithalen tegen de geweren van slechte mensen. De vader verzekert hem dat de bloemen zullen beschermen tegen nieuwe aanslagen en dat de kaarsen de mensen aanwezig stellen die er niet meer zijn. Het jongetje laat zich overtuigen en de scène eindigt met een mooie glimlach tussen vader en zoon en toont een ogenblik van ontspanning en vertrouwen. Dit beeld ontroert telkens weer, maar waarom, vroeg ik mij af. We weten uiteraard van de gruweldaden die zijn voorafgegaan maar ze zijn niet te zien en we voelen bij het bekijken van deze beelden geen afschuw. Ongetwijfeld speelt het kind een vertederende rol, maar dit voldoet mij niet als verklaring. Er is meer dan ontroering, iets anders dan gevoel: bij het zien van deze video ervaar je, diep in jezelf, iets zeer wezenlijks, iets onverwoestbaar en onvervangbaar humaan, een gebeuren dat ik: "*openbaring van Waarheid*" noem.

"Waarheid", in zijn meest existentiële betekenis, is dan niet het correcte relaas van een reeks feiten, al dan niet in een causaal verband, zij is niet louter kennis, niet louter verstandelijke redenering, niet het correcte antwoord op een concrete vraag: als een schutter langskomt zal je boekje bloemen de kogels niet tegenhouden. Het is tijdens de aanslagen in Zaventem bijlange niet zeker dat het met Benjamin en Hassan goed zal aflopen.

Deze verhalen kunnen geanalyseerd worden, naar de feiten en psychologisch. Ze kunnen kritisch onderzocht en becommentarieerd worden en voor bepaalde doeleinden zal dat ook nuttig of nodig zijn. Maar elke commentaar en analyse zal eerder iets afdoen aan het mysterie van de waarheid in dit verhaal. Zoals destijds in de middelbare school de analyse van een tekst van Stijn Streuvels eerder contraproductief was om ons gevoelig te maken voor de schoonheid van literatuur.

"*Waarheid gebeurt*", zij doet zich voor als een verhaal, zij openbaart zich, zij komt voorbij, zij duurt misschien slechts enkele ogenblikken, zij is nooit correct te benoemen, nog minder volledig te beschrijven, maar zij heeft wel een vorm. Misschien neemt ze soms de vorm aan van een glimlach en is dat al genoeg.

Meer dan ontroering gaat er bij openbaring van Waarheid een vibratie door je heen. Naar de terminologie van Levinas zal zo'n verhaal de ervaring opwekken van de "uitdrukking van het gelaat van de Andere", ontmoet je de aanwezigheid van het "oneindige in het eindige", laat ons dit vertalen in: "van het hemelse in de sterveling". Je ziet eindige mensen, zwakke mensen, beperkte mensen en er gebeurt iets dat hun eindigheid en hun beperking overstijgt.

Vanuit deze benadering zijn er geen wegen naar Waarheid toe: geen twee en zeker ook niet één exclusieve weg. ***Waarheid gebeurt, zij openbaart zich***. Als zij zich voordoet zie je haar of je ziet haar niet, je voelt haar of blijft gevoelloos, hoort of blijft doof. Het hangt af van je ontvankelijkheid en van de omstandigheden, van je persoonlijke instelling en naargelang het moment er al dan niet voor geschikt is.

En wat dan met de feiten, wat met de ratio? Doen die er niet toe? Ik durf zeggen: *eerst komt waarheid*, daarna het analyseren en nadenken, eventueel het reageren. Nadenken over de feiten en over de vreemde wereld waarin je jezelf terugvindt: een soms mooie, soms donkere, angstaanjagende wereld. Een fysieke wereld waarvan de nog onbekende mechanismen moeten ontrafeld worden. Een humane wereld vol mensen, vertrouwd of vreemd, die moeten ontdekt worden, letterlijk en figuurlijk.

Op het ogenblik dat ik nadenk en vragen stel *is waarheid reeds voorafgegaan*: ze heeft mijn *verwondering* gewekt en ik ben op haar uitnodiging ingegaan. Gelukkig heeft de geschiedenis van mensen veel verwondering gekend, zo niet hadden we ons nooit aan zoveel feiten geïnteresseerd.

En dan de ultieme vraag: zal die geopenbaarde, ervaren waarheid ons grond geven tot vertrouwen?

In de niet-wereldvreemde wereld moet het vertrouwen bevochten worden: met informatiewinning en spionage, met camera's en, met een leger, politie, met passagierslijsten en oplettendheid van alle burgers: uw buur kan terrorist, crimineel, pedofiel of fraudeur zijn. Ze moet bevochten worden met verbetering van de concurrentiekracht. Maar ik las onlangs: concurrentie staat voor Levinas in onze menselijke verhoudingen gelijk met "oorlog". Omdat in oorlog de beveiliging nooit volledig is en omdat de bodem van de concurrentie neigt tot nul zal er misschien niets overschieten tenzij wantrouwen en frustratie.

Alleen Waarheid, beleefd als een humane gebeurtenis, zullen we ervaren als uitdrukking van het "volkomen onbaatzuchtig verlangen naar goedheid" en zal grond geven aan ons vertrouwen, niet alleen in comfortabele dagen maar meer nog als ze zich laat zien te midden van dreiging en tragedie. Die Waarheid kan iedereen toelaten om zich, ik geef toe "onredelijk", maar met de glimlach aan de ander toe te vertrouwen.

En hiermee is niet alles over Waarheid gezegd.

Jacques Goethals
De Lier, 29 januari 2017